

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۱۳، زمستان ۱۳۹۳
وصول مقاله: ۱۳۹۲/۱۰/۱۶
تأیید نهایی: ۱۳۹۳/۲/۱۰
صفحات: ۵۲ - ۳۹

سنجش تحقق‌پذیری ابعاد اجتماعی - اقتصادی اجرای طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی مورد شناسی: روستای کناره - شهرستان مرودشت

دکتر علی شکور^۱، دکتر علی شمس‌الدینی^۲

چکیده

از سال‌های اولیه انقلاب اسلامی و توجه به گفتمان عدالت‌طلبی در راستای رفع محرومیت از چهره نواحی سکونتگاهی مختلف کشور، توجه به عمران و آبادانی روستاها مورد توجه جدی دولتمداران و برنامه‌ریزان قرار گرفت؛ بطوری‌که با تشکیل نهادهایی همچون جهاد سازندگی و بنیاد مسکن در این زمینه، طرح‌ها و پروژه‌های فراوانی به منظور بهبود زندگی روستاییان تهیه و اجرا گردید. در این میان طرح «روانسازی و بهسازی» یا همان طرح هادی روستایی از مهم‌ترین برنامه‌هایی بود که در جهت بهبود وضعیت اقتصادی - اجتماعی و ساماندهی کالبدی - فضایی سکونتگاه‌های روستایی کشور تاکنون به مرحله اجرا درآمده است. هدف از این تحقیق، که از نوع کاربردی و به روش توصیفی - تحلیلی انجام گرفته است، سنجش و ارزیابی میزان تحقق‌پذیری ابعاد مختلف اقتصادی - اجتماعی اجرای طرح هادی در روستای کناره از توابع بخش مرکزی شهرستان مرودشت می‌باشد. برای گردآوری اطلاعات، از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته شده و با توجه به حجم ۴۱۰ خانواری جامعه آماری تعداد ۹۰ سرپرست خانوار به عنوان نمونه انتخاب و مورد پرسشگری واقع شده است. برای پردازش داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی از جمله آزمون t تک متغیره جفت، سنجش طیف لیکرت، و ویلکاکسون بهره گرفته شده است. نتایج تحقیق حاکی از آن می‌باشد که: بین متغیرهای اجرای طرح هادی و تحولات اجتماعی در زندگی روستاییان کناره ضریب همبستگی برابر با $(r=0.017)$ می‌باشد، که این مطلب رابطه معناداری را نمایش می‌دهد. همچنین ضریب همبستگی بین متغیر اجرای طرح هادی و تحقق‌پذیری ابعاد اقتصادی زندگی روستاییان مورد مطالعه برابر $(r=0.024)$ بوده که رابطه معناداری را بیان می‌دارد. بنابراین اجرای طرح هادی در روستای کناره به لحاظ برآوردن اهداف اقتصادی - اجتماعی طرح در زمینه‌ی بهبود محیط زیست و زندگی روستاییان موفق بوده و توانسته موجبات رضایتمندی نسبی ساکنین روستا را فراهم بیاورد. بدین ترتیب فرضیه تحقیق مبنی بر وجود ارتباط بین اجرای طرح هادی در روستای کناره و اثرات مثبت آن در ابعاد اجتماعی و اقتصادی زندگی روستاییان اثبات می‌گردد.

کلیدواژگان: تغییرات اجتماعی، تحولات اقتصادی، طرح هادی، روستا، مرودشت، کناره.

مقدمه

گسترش شهرگرایی و رشد بی‌رویه شهرها همراه با کاهش اهمیت روستاها بویژه در کشورهای در حال توسعه موجب دگرگونی‌های پدیده‌های در وضعیت زندگی روستانشینان و شهرنشینان گردیده است. به طوری که کاهش جمعیت روستایی، رها شدن بسیاری از زمین‌های زراعی، فقر و پایین آمدن سطح زندگی روستاییان و ارائه نامناسب خدمات عمومی و رفاهی در سکونتگاه‌های روستایی، افزایش نابرابری‌های شهر و روستا، اختلافات طبقاتی و بسیاری از معضلاتی که گریبان شهرها را گرفته مستقیماً ریشه در نارسایی‌ها و مسائل روستایی دارد (سعیدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۹). بدین منظور آنچه که در دهه‌های اخیر نظر بسیاری از اندیشمندان و مدیران جوامع جهانی، بویژه برنامه‌ریزان کشورهای جهان سوم را به خود جلب کرده است، توجه به بهبود شرایط محیطی و توسعه روستاها در راستای رفع فقر و زدودن چهره محرومیت از سیمای اینگونه کانون‌های جمعیتی می‌باشد. به عبارت دیگر برنامه‌ریزی توسعه روستایی، فرآیندی بلندمدت است، که هدف نهایی از آن می‌بایست رفع کامل فقر و محرومیت، بهبود شرایط معیشتی ساکنین روستا، حفظ محیط زیست و نیز تحول در کالبد و بالطبع کارکرد سکونتگاه‌های روستایی، در جهت حفظ شالوده و قوام زندگی روستانشینان باشد.

در کشور ایران به مانند دیگر جوامع در حال توسعه، پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، با هدف کاهش نابرابری‌های اجتماعی - اقتصادی در میان نقاط شهری و روستایی، تلاش‌های فراوانی صورت گرفت. بدین منظور نهادهایی مانند بنیاد مسکن و جهاد سازندگی در راستای محرومیت‌زدایی از روستاها شکل گرفتند. این نهادهای نوپا کوشیدند بر پایه ارزش‌های عدالت‌جویانه و مساوات‌طلبانه و براساس تجربه برنامه‌های توسعه اجرا شده در برنامه‌های قبلی کشور،

به شکلی اثرگذار عمل نمایند. در این میان بنیاد مسکن ضمن توجه ویژه به مسکن محرومان در بین روستاییان، به تهیه و «اجرای طرح هادی روستایی» همت گماشت (عزیزپور و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۳-۷۲). طبق تعریف طرح‌های روستایی، یکی از طرح‌های توسعه فیزیکی است، که در مسیر برنامه‌ریزی‌های توسعه روستایی کشور با اهدافی همچون اصلاح نابسامانی‌های موجود وضع کالبدی اعم از مسکن، معابر اصلی، شبکه دسترسی، سیستم دفع فاضلاب، آبهای سطحی و زباله، توزیع و گسترش خدمات زیربنایی و روبنایی و نیز رواج وسایل نقلیه موتوری، جهت پاسخ‌گویی به نیازهای روستاییان تهیه و اجرا می‌شود (مولایی هاشجین، ۱۳۸۶: ۱۱۹). به عبارتی این طرح، با استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های خود می‌تواند زمینه‌ساز بهبود تسهیلات عمومی و رفاهی؛ از قبیل: نوسازی مسکن روستایی، معابر جدیدالاحداث و حریم مسکونی، بهبود وضعیت زندگی روستاییان و مشارکت آنان در ساختار اقتصادی جامعه باشد (برزو و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۵۴).

امروزه طرح هادی روستایی، مهم‌ترین ابزار مدیریت توسعه روستایی در ایران است. به طوری که بنیاد مسکن انقلاب اسلامی از سال ۱۳۶۸ تا پایان سال ۱۳۸۹، در حدود ۲۴۸۹۹ طرح تهیه و ۹۹۱۲ طرح را در سطح روستاهای کشور اجرا کرده است (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰). اما مشاهده می‌شود که این طرح‌ها به تاسی از روند تهیه و اجرای طرح‌های جامع شهری عمدتاً جنبه‌های کالبدی روستاها را مورد توجه قرار می‌دهند و بخش عمده قابل اجرا یا اجرا شده طرح‌های هادی روستاهای کشور نیز، جنبه فیزیکی دارند (زبردست، ۱۳۸۰: ۴۱). بدین ترتیب و با گذشت سه دهه از تلاش دولت در زمینه نوسازی و تغییر و تحول در عرصه‌های کالبدی روستاها، به مدد مداخلات

دنبال داشته است؟ در صدد است تا با تکیه بر اصلی‌ترین عناصر و شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی، اثرات اجرای طرح هادی را در روستای کناره از دیدگاه ساکنین این روستا مورد بررسی قرار دهد. فرضیه‌های زیر در جهت اهداف تحقیق مطرح می‌شود:

- به نظر می‌رسد بین اجرای طرح هادی در روستای کناره و اثرات آن در ابعاد اجتماعی زندگی روستاییان رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین اجرای طرح هادی در روستای کناره و اثرات آن در ابعاد اقتصادی زندگی روستاییان، رابطه معنی‌داری وجود دارد.

مبانی نظری

در طی بیش از شصت سال برنامه‌ریزی مدون در کشور، سکونتگاه‌های روستایی به لحاظ اهمیت از جایگاه خاصی برخوردار نبوده‌اند. در نتیجه این بی‌هویتی و عدم برخورداری از جایگاه مناسب در نظام برنامه‌ریزی و نیز مسائل حاد روستاها از لحاظ برخورداری از خدمات زیربنایی و رونمایی و توسعه فعالیت‌های اقتصادی، اشتغال و سطح زندگی، روز بروز از سهم جمعیت آنها کاسته شده و الگوی جمعیتی کشور از روستایی به شهری تغییر یافته است (سجادی و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۸). از این‌رو تلاش در جهت توسعه محیط‌های روستایی و رفع فقر از چهره و کالبد این سکونتگاه‌های انسانی به یکی از مهم‌ترین برنامه‌های توسعه ملی مبدل گردید (مطیعی‌لنگرودی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۷). این امر در کشور ما، به دلیل اینکه دولت نقشی اساسی در تجدید ساختمان جامعه به منظور هماهنگی با اهداف سیاسی و اقتصادی خاص به عهده دارد، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. بدین منوال ضرورت پرداختن به مقوله روستا و توسعه آن از سوی دولت، از چند دهه پیش احساس و در غالب موارد بعنوان محور سیاست‌های توسعه تلقی شده است (شکوری، ۱۳۸۰: ۵۳).

فراوان فیزیکی و به هم‌ریختگی سیما و چهره فیزیکی روستاها به واسطه اجرای طرح هادی روستایی، اثرات مثبت و رضایت‌بخش زیادی مشاهده گردید. به عبارتی روند تهیه و اجرای طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی کشور به عنوان فراگیرترین مداخله سازمان‌یافته دولت در محیط کالبدی روستاهای کشور، پیامدها و اثرات اقتصادی - اجتماعی و زیست‌محیطی متفاوتی در جای جای کشور بر جای گذاشته است که لازم است میزان تحقق‌پذیری اهداف و پیامدهای اجرای اینگونه طرح‌ها در فضای سکونتگاهی روستاها، با نظرخواهی از خود روستاییان مورد تجزیه و تحلیل دقیق علمی قرار گیرد؛ تا بتوان ضمن آسیب‌شناسی اینگونه طرح‌ها از مشکلات احتمالی پیش آمده در روند تهیه و اجرای طرح‌ها در نواحی مختلف روستاهای کشور جلوگیری به عمل آورد.

شهرستان مرودشت به عنوان یکی از ۲۹ ناحیه جغرافیایی استان فارس با ۲۸۶ سکونتگاه روستایی دائمی که در ۱۵ دهستان پراکنده شده است، با توجه به جمعیت فراوان و همچنین اقتصاد پویای روستاها در منطقه، اجرای طرح‌های هادی روستایی از سال‌های ۱۳۶۴ تاکنون در بیش از ۱۱۸ روستای شهرستان تهیه و اجرا شده است. طرح هادی روستای کناره از توابع بخش مرکزی شهرستان مرودشت، به عنوان نمونه مورد مطالعه برای اولین بار در سال ۱۳۷۲ اجرا شده و تجدید دوباره طرح نیز در سال ۱۳۸۶ اجرا شده است. در راستای ارزشیابی اثرات کالبدی - فضایی اجرای این طرح در روستای کناره، مقاله حاضر تدوین شده است. از این‌رو این پژوهش که با رویکردی کاربردی انجام گرفته، در تلاش است تا به روش پیمایش و جمع‌آوری داده‌ها به صورت میدانی میزان تحقق‌پذیری اهداف اجرای طرح هادی را در روستای کناره مورد مطالعه و تجزیه و تحلیل قرار دهد. محقق در پاسخ به این سؤال که اجرای طرح هادی روستایی چه پیامدهایی را در ابعاد اجتماعی و اقتصادی در روستای مورد مطالعه به

مسکونی روستا، چارچوب عمل در برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی محسوب می‌شود.

ب) گروه دوم با فراتر نهاده، برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی را شامل بافت کالبدی و اراضی زراعی می‌دانند. از این منظر، مطالعات و برنامه‌ریزی‌های توسعه فیزیکی روستا، بر روی سه جنبه از چشم‌انداز، شامل: الگوی استقرارگاه یا توزیع مسکن، الگوی کشتزارها و گونه‌های خانه‌ها متمرکز است (فشارکی، ۱۳۷۵: ۴۶). در این دیدگاه محدوده عرفی روستا چارچوب عمل و اجرا در برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی محسوب می‌شود (سعیدی، ۱۳۷۷: ۵۲).

در چارچوب عملکردی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، طرح هادی روستایی به عنوان تنها طرح عمرانی مرتبط با برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی در سطوح روستایی کشور مورد تهیه و اجرا قرار گرفت. این نهاد با تأکید بر رویکرد توسعه همه جانبه در تهیه طرح هادی روستایی، در چارچوب وظایف خود اجرای ده پروژه عمرانی را با هدف ارتقای سطح کیفی ساختار کالبدی روستاها در دستور کار خود قرار داد (رضوانی، ۱۳۸۳: ۱۵۳-۱۵۱). بدین منوال تجارب حاصل از اولین طرح‌هایی که به منظور سازماندهی کالبدی روستاها در سال ۱۳۶۲ با عنوان طرح‌های روانبخشی، به صورت موردی در چند استان کشور تهیه شد؛ در سال ۱۳۶۷، منجر به تهیه و اجرای برنامه‌ای گسترده و فراگیر، برای تهیه طرح هادی روستایی در ایران گردید (مظفر و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۲).

علیرغم اثرات فراوان مثبت اجرای طرح‌های هادی در نواحی روستایی کشور، در روند تهیه و حتی اجرای اینگونه طرح‌ها که برگرفته از الگوی طرح هادی و طرح جامع شهری بود؛ در آن تلاش اندکی برای تعدیل رویکردهای پیش‌بینی و برآورد نیازها، طرح‌ریزی کالبدی، کمیات فضایی و اهداف اقتصادی-اجتماعی انجام شده بود (سرتیپی پور، ۱۳۸۳: ۲۳) این مسأله سبب بروز مشکلاتی در هدایت و دستیابی به توسعه

یکی از مهم‌ترین برنامه‌هایی که در راستای تحول و توسعه سکونتگاه‌های روستایی کشور بویژه بعد از انقلاب ۵۷ در کشور به مرحله اجرا درآمد، تلاش در جهت نوسازی و بهسازی عرصه‌های درونی بویژه تغییر در شکل و بافت ظاهری روستاها بود؛ به عبارت دیگر برنامه‌ریزی فیزیکی در جهت تحول و آبادانی محیط کالبدی فضاها روستایی، به یکی از اصلی‌ترین ابعاد برنامه‌ریزی توسط نهادهای اجرایی کشور مبدل گشت (شمس‌الدینی، ۱۳۸۷، ۴۲-۴۱). این برنامه‌ریزی فیزیکی با بهبود شرایط زندگی در نواحی روستایی، از طریق پی‌ریزی چارچوبی مکانی که در آن فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی به صورت موفقیت‌آمیزی قابل اجرا باشند، ارتباط دارد. اصول اساسی و ضوابط استقرار این گونه فعالیت‌ها، الگوی ارتباطی ضروری و شبکه جاده‌ای را در برمی‌گیرد (شماعی و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۴-۵۷). به علاوه برنامه‌ریزی فیزیکی بر استفاده بهینه از زمین، آب و منابع انسانی موجود و دسترسی به نواحی مسکونی، اراضی شبکه زیستگاه متمرکز است و شامل هر نوع برنامه‌ریزی است که با کالبد روستا سروکار دارد و به دنبال اهداف مشخصی از راه تغییر و اصلاح فضای درونی و کالبدی می‌باشد (ناطق‌پور، ۱۳۸۳: ۲۴). اندیشمندان مختلف آراء و نظریات متفاوتی را در مورد دامنه شمول برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی در روستاها ذکر کرده‌اند؛ به طوری که از نظر برخی، برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی معادل کاربری زمین بوده و معطوف به دیدگاه صرف کالبدی است و برخی آن را معادل آمایش سرزمین و معطوف به برنامه‌ریزی و دیدگاه فضایی دانسته‌اند (نظری، ۱۳۸۰: ۸۴-۷۶). در نهایت تحت تأثیر این دیدگاه‌ها می‌توان دو رویکرد اصلی را در کشور تعیین کرد:

الف) گروه اول کسانی هستند که دامنه شمول برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی روستایی را در بافت کالبدی روستا محدود می‌کنند. از این منظر، مرز محدوده

برای پردازش داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی از جمله آزمون t تک متغیره جفت، سنجش طیف لیکرت و ویلکاکسون بهره گرفته شده و پس از جمع‌آوری اطلاعات و پردازش آن‌ها در محیط‌های نرم‌افزاری SPSS نسبت به تحلیل داده‌های مورد مطالعه اقدام گردیده‌است.

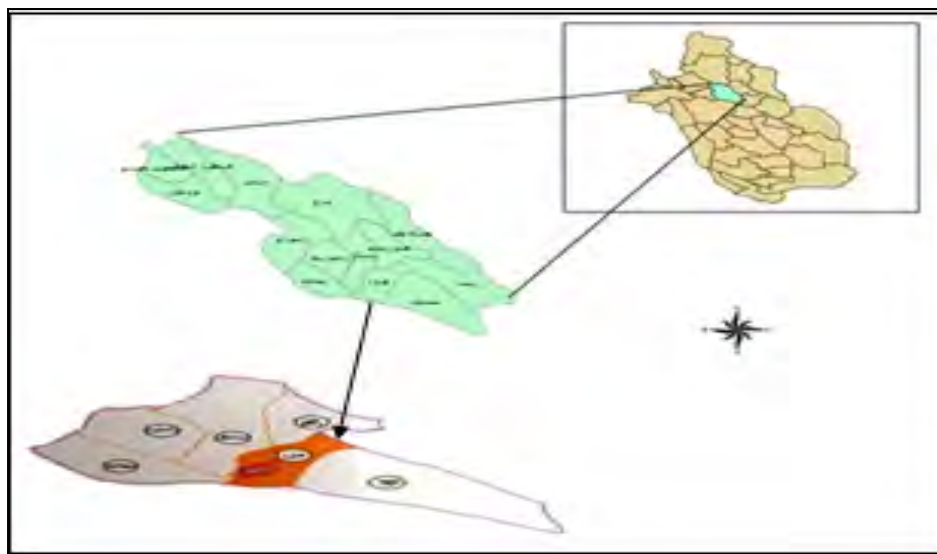
شناخت روستای مورد مطالعه

قلمرو پژوهش شهرستان مرودشت در استان فارس می‌باشد. براساس آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۰، شهرستان مرودشت دارای ۲۸۶ سکونتگاه روستای دائمی می‌باشد که در ۵ بخش و ۱۵ دهستان پراکنده شده‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). روستای مورد مطالعه، سکونتگاه روستایی کناره به عنوان مرکز دهستان کناره می‌باشد. روستای کناره در بخش مرکزی مرودشت واقع شده و فاصله آن تا شهر مرودشت (مرکز شهرستان) ۱۰ کیلومتر است. همچنین این روستا در مختصات ۵۲ درجه و ۱۵ دقیقه طول جغرافیایی و مختصات ۳۰ درجه و ۵ دقیقه عرض جغرافیایی در ارتفاع متوسط ۲۰۰ متری از سطح آب‌های آزاد واقع شده‌است. (شکل شماره ۱).

همه جانبه در روستاهای کشور شده‌است که ضرورت تعدیل روش در برنامه‌ریزی روستایی را مطرح ساخته‌است. طرح این ضرورت، ریشه در تفاوت‌های بین شهرها و روستاها در زمینه نیازهای فضایی، شرایط اجتماعی، زیست محیطی و تعاملات بین جوامع انسانی و محیط‌های طبیعی تحت تصرف آنها دارد (حبیبی، ۱۳۸۲: ۵۹). بر همین اساس اصلی‌ترین مشکل در بحث تهیه طرح‌های هادی روستایی را می‌توان: الف) نبود یک نظام منسجم فکری از طرح در گستره معاشناسی طرح‌های روستایی؛ ب) عدم وجود منابع و استانداردهای معین برای بخش روستایی و بالطبع ورود قوانین و استانداردهای شهری به صورت مستقیم به فضاهای روستایی؛ ج) عدم درک و شناخت صحیح از نیازمندی‌های زندگی روستایی؛ د) وام‌گیری از عناصر شهری و استفاده از آنها در طراحی روستاها دانست (زارعی، ۱۳۸۸: ۶۵).

مواد و روش تحقیق

این تحقیق متناسب با ماهیت آن در زمره تحقیقات کاربردی محسوب می‌شود که روش آن توصیفی-تحلیلی است. در جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز از شیوه اسنادی- کتابخانه‌ای و میدانی و انجام عملیات وسیع پیمایشی و تهیه پرسشنامه و مصاحبه با روستاییان مورد مطالعه استفاده شده‌است. نمونه مورد مطالعه در این پژوهش، روستای کناره از توابع بخش مرکزی شهرستان مرودشت است که طرح هادی آن به مرحله اجرا رسیده و از زمان اجرای طرح بازنگری شده آن بیش از ۷ سال می‌گذرد. جامعه آماری شامل تمام ۴۱۰ خانوارهای روستایی ساکن در این روستا می‌باشد. برای ارزیابی پیامدهای اجتماعی- اقتصادی اجرای طرح هادی در کناره، تعداد ۹۰ خانوار از روستاییان به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده مورد پرسشگری قرار گرفته‌اند.

شکل ۱: نقشه موقعیت سیاسی - جغرافیایی محدوده مورد مطالعه
منبع: استانداری فارس، ۱۳۹۰

بحث و یافته‌های تحقیق

در این قسمت تجزیه و تحلیل سؤال‌ها با استفاده از آزمون "t تک نمونه‌ای" و ضریب همبستگی اسپیرمن با بررسی هر سؤال عددی به دست می‌آید و با میانگین نمرات این سؤال‌ها به طور مستقل، اعداد مورد مقایسه قرار می‌گیرند. در نهایت با تحلیل داده‌های به دست آمده به آزمون فرضیه‌های تحقیق پرداخته می‌شود.

- اثرات اجرای طرح هادی بر تغییرات اجتماعی در روستای کناره

• فرضیه اول: به نظر می‌رسد بین اجرای طرح هادی در روستای کناره و اثرات آن در ابعاد اجتماعی زندگی روستاییان، رابطه معنی‌داری وجود دارد.

به منظور بررسی میزان تأثیرپذیری ابعاد اجتماعی جامعه روستایی کناره از اجرای طرح هادی در این سکونتگاه، ابتدا سؤالاتی پیرامون اثرات کالبدی طرح پرسیده شده که نتایج آن به شرح زیر بیان می‌شود. در ارتباط با تغییرپذیری مسکن در روستا از دیدگاه روستاییان مورد مطالعه، بیش از ۳۶ درصد از افراد تاحدودی از تحولات ایجاد شده در منازل خود همچون استفاده از مصالح با کیفیت، رعایت ضوابط فنی در ساخت و سازها و بهبود الگوی ساخت خانه‌ها رضایت داشته‌اند. در زمینه استفاده از مصالح با کیفیت و نیز فراهم نمودن بستر صدور سند مالکیت نیز ۵۰ و ۴۰ درصد از جامعه نمونه رضایت کمی داشته‌اند. (جدول شماره ۱).

جدول ۱: درصد پاسخگویی جامعه مورد مطالعه به شاخص تغییرپذیری مسکن در روستا، بعد از اجرای طرح هادی

درصد افراد پاسخگو						معرف سنج
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	
۲۴	۱۳۲	۱۲۶	۱۲۱	۱۱۸	۲۶/۲	استفاده از مصالح استاندارد و دارای کیفیت
۲۳	۱۱۸	۱۲۴	۱۲۶	۱۱۱	۲۰/۴	فراهم نمودن بستر برای صدور سند مالکیت
۱۱۳	۱۱۸	۱۳۶	۱۱۲	۱۱۸	۱۷/۴	تغییر یا بهبود الگوی ساخت و ساز روستایی
۲۳	۱۱۹	۱۱۲	۱۱۰	۱۶	۱/۴	رعایت ضوابط فنی در ساخت مسکن روستایی

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۹۱.

همچنین بالارفتن کیفیت شبکه ارتباطی درون روستا گردد. به طوریکه بیش از ۸۲ درصد از پاسخگویان روستاییان از این تغییرات شبکه معابر درون روستا، رضایت نسبی داشته‌اند. همچنین ۸۸ درصد از افراد جامعه نمونه از تسهیل در رفت و آمد وسایل نقلیه در روستا، ابراز رضایت نموده‌اند. (جدول شماره ۲).

شاخص مورد مطالعه بعدی، میزان رضایت‌مندی روستاییان کناره از تغییرپذیری شبکه معابر درون روستا پس از اجرای طرح هادی می‌باشد. یافته‌ها بیانگر آن است که اجرای طرح هادی در روستا، توانسته موجبات تسهیل در رفت و آمد وسایل نقلیه، دسترسی آسان روستاییان به محل سکونت و فعالیت و

جدول ۲: درصد پاسخگویی روستاییان به شاخص تغییرپذیری شبکه معابر در روستا بعد از اجرای طرح هادی

درصد افراد پاسخگو						معرف سنج
خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین	
۱۳	۱۰	۲۹	۲۵	۱۸	۸۴/۶	اجرای طرح اصلاح شبکه معابر موجود در سطح روستا
۱۶	۳۰	۲۹	۲۳	۱۳	۹۸/۲	تسهیل رفت و آمد روستاییان و وسایل نقلیه
۹	۱۰	۲۳	۳۳	۲۶	۲۰/۲	اجرای ضوابط فنی طرح در معابر درون روستا
۱۰	۴۲	۳۳	۲۰	۱۸	۲۴/۶	کیفیت معابر جدیدالاحداث نسبت به معابر قبلی روستا
۱۰	۲۰	۳۶	۱۸	۱۲	۲۱/۲	دسترسی آسان روستاییان به محل فعالیت و سکونت

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۹۱.

ضوابط و مقررات پیشنهادی در رابطه با توزیع خدمات، بیش از ۵۰ درصد، از جامعه مورد مطالعه رضایت کم داشته‌اند و از نحوه توزیع خدمات نسبتاً ناراضی بوده‌اند و ارائه امکانات رفاهی و زیربنایی جدید بعد از اجرای طرح در روستا را ناکافی پنداشته‌اند.

آنگونه که از جدول شماره ۳ می‌توان دریافت: در راستای افزایش توزیع خدمات‌رسانی در روستای کناره بعد از اجرای طرح در روستا در زمینه شاخص‌های جذب امکانات جدید به روستا، توزیع مطلوب خدمات رفاهی و زیربنایی به روستاییان و همچنین رعایت

جدول ۳: درصد پاسخگویی جامعه مورد مطالعه به شاخص تغییرپذیری توزیع خدمات روستایی در روستا

درصد افراد پاسخگو						معرف سنج
خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین	
۵	۱۰	۳۳	۲۳	۱۰	۱۶/۲	جذب امکانات زیربنایی و خدمات رفاهی جدید
۸	۱۳	۳۲	۱۸	۱۲	۱۶/۶	انتخاب سمت توسعه برای ساخت و سازهای جدید در روستا
۱۶	۱۲	۱۲	۲۵	۱۶	۱۶/۶	رعایت ضوابط و مقررات در مورد خدمات روستایی
۱۱	۱۶	۱۸	۳۴	۱۸	۱۷/۶	توزیع مطلوب خدمات رفاهی و زیربنایی در سطح روستا
۱۶	۱۲	۲۶	۲۶	۳۳	۲۴/۸	تأثیر بر کیفیت دسترسی به خدمات و امکانات رفاهی

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۹۱.

زمینه شاخص‌هایی همچون نحوه دفع صحیح زباله‌های روستایی، مکانیابی مناسب دفع بهداشتی زباله و ... بیش از ۴۰ درصد از روستاییان از اقدامات انجام شده بعد از اجرای طرح هادی در روستا رضایت داشته‌اند. (جدول شماره ۴).

در زمینه شاخص تغییرپذیری محیط زیست و بهبود فضای زیست روستا بعد از اجرای طرح هادی، مشاهده می‌شود که بیش از نیمی از پرسش‌شوندگان تاحدودی از اقدامات انجام شده در راستای بهبود محیط زیست روستا رضایت داشته‌اند. به عبارتی در

جدول ۴: درصد پاسخگویی جامعه مورد مطالعه به شاخص تغییرپذیری محیط زیست در روستا

درصد افراد پاسخگو					معرف سنج
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
۱۱۲	۱۱۴	۱۲۳	۱۱۰	۱۳	تأثیر بر نحوه دفع هر چه بهتر و صحیح‌تر زباله‌ها و پسماندها
۱۱۲	۱۲۳	۱۲۶	۱۱۰	۱۱	فراهم نمودن بستر مناسب برای جمع‌آوری زباله‌ها از روستا
۱۱۶	۱۲۵	۱۲۳	۱۸	۱۲	تأثیر بر جانمایی صحیح صنایع سبک روستایی
۱۱۸	۱۲۵	۱۲۵	۱۱۶	۳	تأثیر بر دفع و هدایت آب‌های سطحی از سطح معابر روستا
۱۲۰	۱۲۱	۱۲۶	۱۱۸	۱۵	مکان‌یابی مناسب محل دفع بهداشتی زباله در اجرای طرح

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۹۱.

وجود دارد. از این رو اجرای طرح هادی روستایی نسبتاً توانسته زمینه تغییرات اجتماعی را بویژه در راستای تغییرات کالبدی همچون بهبود شبکه معابر و دسترسی و زیباسازی فضای درون روستا در ابعاد زندگی روستاییان را فراهم نماید و موجبات رضایتمندی ۶۰ درصدی ساکنین روستای کناره را مهیا سازد. (جداول شماره ۵ و ۶). بنابراین فرضیه اول تحقیق اثبات می‌شود. (نمودار شماره ۱).

- تجزیه و تحلیل استنباطی یافته‌های تغییر

اجتماعی در روستای کناره براساس اطلاعات به دست آمده از جداول بالا و همچنین آمار استنباطی متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق و نیز براساس بررسی رابطه بین میزان اثربخشی اجرای طرح هادی روستایی بر ابعاد مختلف اجتماعی روستای کناره، به این نتیجه می‌رسیم که: چون r به دست آمده از اجرای طرح هادی در روستای کناره ($r=0.906$) بزرگتر از r به دست آمده از اجرای این طرح در ابعاد اجتماعی می‌باشد ($r=0.017$)، پس رابطه معناداری بین آنها

جدول ۵: آمار استنباطی و رابطه بین میزان اثرگذاری طرح هادی روستایی بر ابعاد اجتماعی روستای کناره

تعداد	انحراف معیار	میانگین	شرح
۹۰	۷.۷۳۳۴۴	۵۲.۵۰۰۰	طرح هادی
۹۰	۹.۸۱۴۶۱	۴۴.۶۰۰۰	ابعاد اجتماعی

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱.

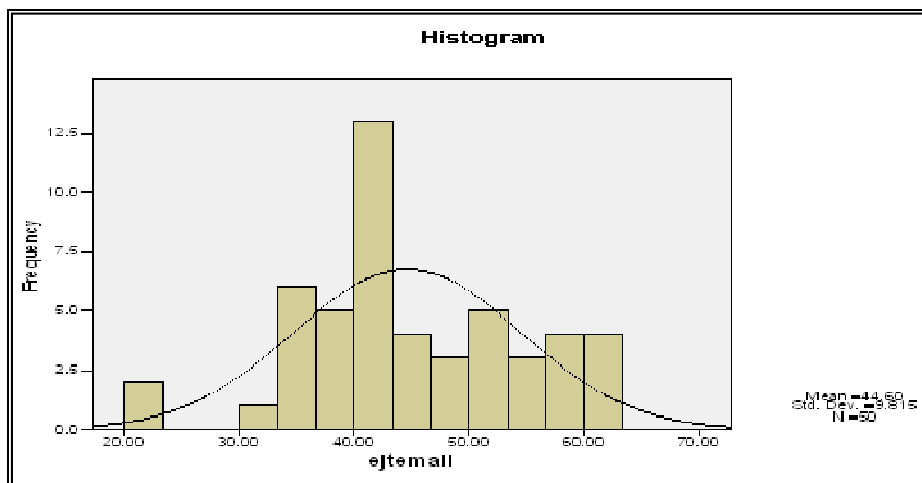
جدول ۶: بررسی رابطه بین اثرگذاری طرح هادی روستایی بر ابعاد اجتماعی با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون در روستای کناره

تعداد	انحراف معیار	سطح معناداری	ضریب همبستگی	میانگین	کواریانس	شرح
۹۰	۷.۷۳۳	۰.۹۰۶	۱	۵۲.۵۰	۵۹.۸۰۶	طرح هادی کناره
۹۰	۵.۷۱۱	۰.۹۰۶	۰.۱۷	۴۴.۶۰۰	۱.۳۰۶	ابعاد اجتماعی

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱.

نمودار ۱: هیستوگرام از تغییرات ابعاد اجتماعی در روستای کناره پس از اجرای طرح هادی در روستا

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱

گرفته که نتایج داده‌ها به شرح زیر بیان می‌شود. اولین مبحث مورد مطالعه در زمینه تغییرات اقتصادی، افزایش درآمدزایی افراد پس از اجرای طرح هادی بود. نتایج بیانگر آن است که بیش از ۶۰ درصد از جامعه مورد مطالعه، رضایت کم و بسیار کمی از تغییرات درآمدی خود به واسطه ایجاد شغل و فعالیت جدید همچون راه‌اندازی کارگاه‌های کوچک صنعتی و نیز افزایش مراکز تجاری - خدماتی درون روستا داشته‌اند. به عبارتی اجرای طرح هادی نتوانسته سبب زمینه‌سازی، به منظور افزایش تعداد واحدهای کارگاهی و گسترش مراکز تجاری - خدماتی درون روستا شود. (جدول شماره ۷ و نمودار ۲).

- اثرات اجرای طرح هادی بر تغییرات اقتصادی در روستای کناره

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد بین اجرای طرح هادی در روستای کناره و اثرات آن در ابعاد اقتصادی زندگی روستاییان رابطه معناداری وجود دارد.

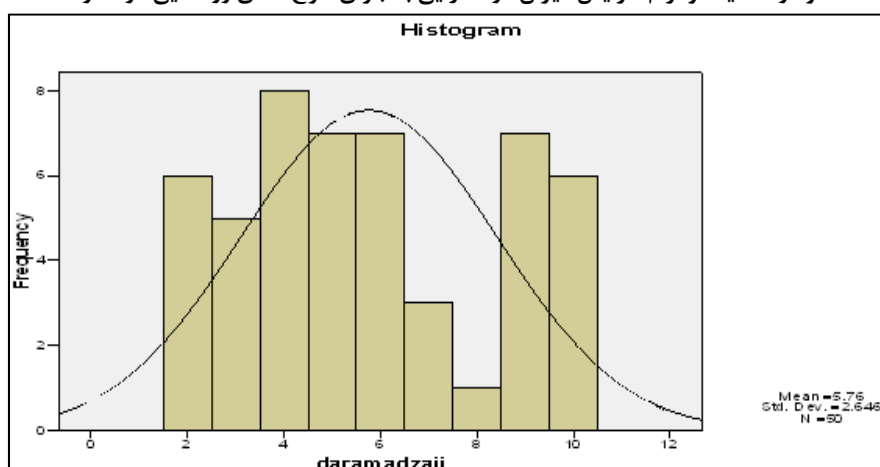
به منظور بررسی و سنجش میزان تأثیرپذیری ابعاد اقتصادی جامعه روستایی کناره از اجرای طرح هادی در این سکونتگاه، متغیرهای متفاوتی همچون: بالارفتن میزان درآمد روستاییان، تغییرات در شیوه کشاورزی و شغل روستاییان، افزایش جذب سرمایه‌گذاری درون روستا و ... با تکیه بر پرسش از جامعه مورد مطالعه پس از اجرای طرح هادی در روستا مورد بررسی قرار

جدول ۷: بررسی تغییرات در شرایط شغلی و ایجاد درآمد جدید از دیدگاه روستاییان پس از اجرای طرح هادی

درصد افراد پاسخگو						معرف سنج
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	
۱۰	۲۳	۱۸	۱۴	۱۰	۳۷/۵	افزایش واحدهای کارگاهی و صنعتی کوچک درون روستا
۲۳	۳۳	۲۱	۱۶	۱۹	۵۱	گسترش مراکز خدماتی و تجاری درون روستا

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۹۱.

نمودار ۲: هیستوگرام افزایش میزان درآمذزایی با اجرای طرح هادی روستایی در کناره

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱

روستای کناره موقت شده‌است. به عبارت دیگر اجرای طرح هادی در کناره تاحدودی و برابر با نظر ۳۰ درصد از حجم نمونه توانسته موجبات رضایتمندی روستاییان را از ایجاد شغل و فعالیت جدید غیرکشاورزی در روستا، فراهم بیاورد.

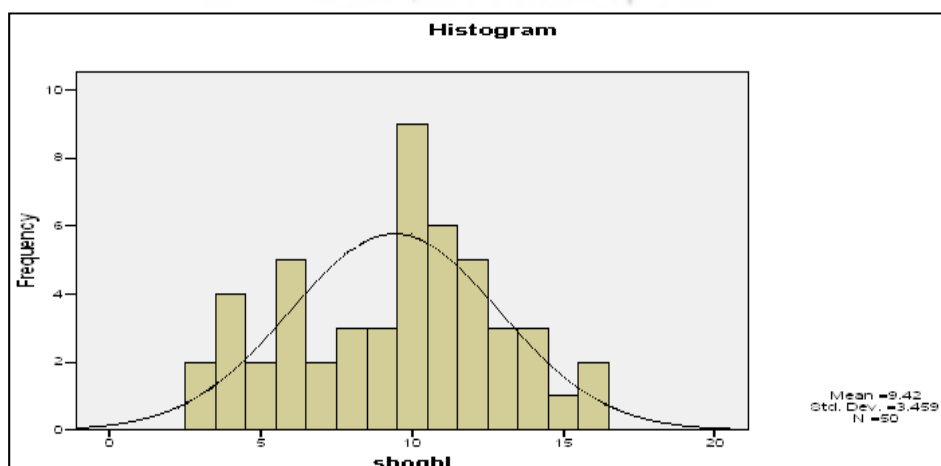
با توجه به جدول شماره ۸ و نمودار شماره ۳ می‌توان فهمید که از دیدگاه روستاییان مورد مطالعه اجرای طرح هادی، تاحدودی (آنهم در مقطع زمانی اجرای طرح در روستا) به مدد انجام فعالیت‌های عمرانی، موجبات ایجاد اشتغال غیرکشاورزی در

جدول ۸: بررسی تغییرات در ایجاد اشتغال غیر کشاورزی از دیدگاه روستاییان پس از اجرای طرح هادی

درصد افراد پاسخگو						معرف سنجه
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	
۱۰	۱۰	۳۳	۱۶	۱۰	۲۳	اشتغال غیر کشاورزی در واحدهای کارگاهی داخل روستا
۱۲	۱۵	۳۸	۲۳	۱۹	۳۵/۶	اشتغال غیر کشاورزی در واحدها تجاری و خدماتی داخل روستا
۱۳	۱۸	۲۳	۱۷	۱۲	۲۷/۶۶	افزایش تعداد شاغلین در دو بخش صنعت و خدمات نسبت به کشاورزی

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۹۱.

نمودار ۳: هیستوگرام از ایجاد اشتغال غیرکشاورزی در روستای کناره بعد از اجرای طرح هادی

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱

توانسته تاحدودی در روستای کناره زمینه‌های جذب سرمایه‌گذاری در بخش خدماتی- تجاری و کارگاهی (نجاری، مبلمان، جوشکاری و نیز فعالیت‌های دامپروری و گلخانه) را فراهم بیاورد (جدول شماره ۹). به بیان دیگر وجود توانمندی‌های محیطی در روستای کناره به همراه بهبود در فضای کالبدی روستا و بهتر شدن شبکه دسترسی و ارتباطات درونی و بیرونی روستا با شهر مرودشت، توانسته زمینه ساز جذب سرمایه‌های سرگردان شهری و نیز روستایی را به روستا در جهت انجام فعالیت‌های کارگاهی و دامداری مهیا سازد.

متغیر بعدی در زمینه تحولات اقتصادی که در روستای کناره مورد مطالعه قرار گرفت، افزایش و فراهم نمودن زمینه‌های جذب سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی در روستا پس از اجرای طرح هادی از دیدگاه روستاییان می‌باشد. بر این اساس چون فضای درونی و کالبدی روستا در راستای بهبودی متحول شد. همچنین در روستای کناره، به دلیل دسترسی و داشتن زمینه‌های مستعد جذب سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی، بیش از ۵۰ درصد از افراد پاسخگو، رضایت زیادی از تأثیر اجرای طرح در جذب سرمایه‌گذار داشته‌اند. به طوری که اجرای طرح هادی

جدول ۹: بررسی متغیر جذب سرمایه‌گذاری از دیدگاه روستاییان پس از اجرای طرح هادی روستای کناره

معرف سنج					درصد افراد پاسخگو	
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	
۲۳	۳۳	۲۸	۹	۹	۳۴	
۱۰	۱۳	۱۸	۱۵	۱۶	۲۴	
۲۷	۵۰	۳۳	۱۲	۱۲	۴۱/۳	

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۹۱.

روستای کناره ($r=1$) بزرگتر از r به دست آمده از اجرای این طرح در ابعاد اقتصادی ($r=/.024$) میباشد، پس رابطه معناداری بین آنها وجود دارد. از این رو اجرای طرح هادی روستایی توانسته زمینه‌های تغییرات نسبی اقتصادی، همچون افزایش سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال غیرکشاورزی را در ابعاد زندگی روستاییان مورد مطالعه فراهم بیاورد. پس فرضیه دوم تحقیق اثبات می‌شود. (جدول شماره ۱۰ و ۱۱).

- تجزیه و تحلیل استنباطی یافته‌های تغییر اقتصادی در روستای کناره

بر اساس اطلاعات به دست آمده از جداول بالا و آمار توصیفی و استنباطی متغیرهای مستقل و وابسته و همچنین براساس بررسی رابطه بین میزان اثربخشی طرح هادی روستایی بر وضعیت اقتصادی ساکنین روستای کناره، می‌توان به این نتیجه رسید که چون r به دست آمده از اجرای طرح هادی روستایی در

جدول ۱۰: آمار استنباطی و بررسی رابطه بین میزان اثرگذاری طرح هادی روستایی بر ابعاد اقتصادی روستای کناره

تعداد	انحراف معیار	میانگین	شرح
۹۰	۷.۷۳۳۴۴	۵۲.۵۰۰۰	طرح هادی روستایی
۹۰	۵.۷۱۱۰۳	۱۵.۴۲۰۰	ابعاد اقتصادی

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱.

جدول ۱۱: رابطه بین اثرگذاری طرح هادی روستایی بر ابعاد اقتصادی با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون

تعداد	انحراف معیار	سطح معناداری	ضریب همبستگی	میانگین	کواریانس	شرح
۹۰	۷.۷۳۳	۰.۸۷۰	۱	۵۲.۵۰	۵۹.۸۰۶	طرح هادی روستایی
۹۰	۵.۷۱۱	۰.۸۷۰	۰.۲۴	۱۵.۴۲	۱.۰۵۱	ابعاد اقتصادی

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱

نتیجه‌گیری

طرح‌های هادی و یا همان طرح «روانسازی و بهسازی» روستایی، یکی از مهم‌ترین طرح‌های توسعه فیزیکی است که به دنبال اصلاح نابسامانی‌های کالبدی موجود در نواحی روستایی اعم از مسکونی، شبکه معابر، سیستم دفع فاضلاب، آب‌های سطحی، توزیع و گسترش خدمات زیربنایی و نیز رواج وسایل نقلیه جهت پاسخ‌گویی به نیازهای اولیه و ثانویه روستاییان در پهنه جغرافیایی کشور از سال ۱۳۶۸ با برنامه‌ریزی مدون تاکنون به مرحله اجرا درآمده است. اما گاهاً مشاهده می‌شود که در بسیاری از کانون‌های سکونتگاهی روستایی، اجرای طرح هادی نتوانسته موجبات توسعه روستا را فراهم بیاورد. در این راستا پژوهش حاضر که در راستای سنجش اثرات اجرای طرح هادی بر وضعیت زندگی اقتصادی-اجتماعی روستاییان کناره انجام گرفت، به این نتیجه رسیده است که با توجه به وضعیت محیطی و ساختاری و همچنین جمعیتی روستای کناره و نیز عامل دسترسی مناسب به شهر مرودشت، اجرای طرح هادی در روستای کناره توانسته در زمینه ایجاد تغییرات اجتماعی به ویژه شاخص‌های کالبدی و فیزیکی، موجبات بهبود عرصه درونی روستا را فراهم آورد. به عبارت دیگر، بین متغیرهای اجرای طرح هادی و بهبود محیط زیست روستا، زمینه‌سازی توزیع خدمات‌رسانی، بهبود شبکه معابر و مسکن روستا و اجرای طرح هادی از دیدگاه روستاییان، رابطه معناداری وجود داشته‌است. به عبارتی رضایت مردم از اجرای طرح بیشتر مربوط به

سهولت رفت و آمد وسایل نقلیه در اثر بهسازی و تعریض معابر، افزایش نسبی قیمت مسکن روستایی و زیباتر شدن سیمای روستایی و گسترش ساخت مسکن با مصالح جدید و مستحکم است. همچنین در زمینه شاخص‌های اقتصادی همچون افزایش درآمدزایی، ایجاد شغل‌های غیرکشاورزی درون روستا و جذب سرمایه‌گذاری اجرای طرح هادی توانسته تا حدودی موجبات رضایتمندی روستاییان کناره را فراهم کند؛ به نحوی که بین اجرای طرح هادی در روستای کناره و تغییرات اقتصادی درون روستا، رابطه معناداری وجود داشته‌است. در زمینه شاخص سرمایه‌گذاری، نتایج نشان دهنده آن است که پس از اجرای طرح هادی، روستاییان رغبت بیشتری به سرمایه‌گذاری در روستا دارند. ولی عمده تمایل آنان در راستای سرمایه‌گذاری کشاورزی (دامداری و گلخانه) است. همچنین نتایج بیانگر تأثیر مثبت اجرای طرح هادی بر روند افزایش مشاغل تجاری و خدماتی روستاها است. بنابراین می‌توان گفت که اجرای طرح هادی توانسته اثربخشی مثبتی را در راستای ایجاد زمینه‌های تغییرات نسبی اقتصادی-اجتماعی در زندگی روستاییان کناره فراهم سازد.

منابع

برزو، غلامرضا؛ شاه‌حسینی، ایوب؛ عباسی‌زاده، محمدصادق؛ دیگر همکاران (پاییز ۱۳۸۹). ارزشیابی کیفی اجرای طرح هادی در روستای کرناچی شهرستان کرمانشاه - کاربرد نظریه بنیانی، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال اول، شماره سوم، تهران.

- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (۱۳۹۰). گزارش روند اجرای طرح هادی روستایی در استان‌های کشور، معاونت طرح و برنامه، تهران.
- حبیبی، محسن (۱۳۸۲). بهسازی و نوسازی بافت‌های سکونتگاهی، چاپ چهارم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۳). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قومس، چاپ اول، تهران.
- زارعی، یاسر (۱۳۸۸). نقدی بر فرایند تهیه طرح هادی روستایی، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۷، تهران.
- زبردست، اسفندیار (۱۳۸۰). گزارش مطالعات مرحله دوم ارزیابی طرح‌های ساماندهی سکونتگاه‌های روستایی، تهران: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- سجادی، ژیلا؛ ابراهیم‌زاده، عیسی، علی شمس‌الدینی (۱۳۹۰). تحلیلی بر مهاجرت‌های روستایی- شهری با تأکید بر نقش مسافت و دسترسی (مورد: شهرستان ممسنی)، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال دوم، شماره ۸، اصفهان.
- سرتیپی‌پور، محسن (۱۳۸۳). ارزیابی طرح‌های هادی روستایی، تهران: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی
- سعیدی، عباس (۱۳۷۷). مبانی جغرافیای روستایی، چاپ اول، تهران: انتشارات سمت.
- سعیدی، عباس و صدیقه حسینی‌حاصل (۱۳۸۸). شالوده مکانیابی و استقرار روستاهای جدید، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، چاپ اول، تهران: انتشارات شهیدی
- شکوری، علی (۱۳۸۰). پژوهشی در توسعه و نابرابری مناطق روستایی (روستاهای برگزیده شهرستان مرند)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۱.
- شماعی، علی؛ احمدپور، احمد (۱۳۹۰). بهسازی و نوسازی شهری، چاپ چهارم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- شمس‌الدینی، علی (۱۳۸۷). آثار اجرای طرح هادی در کاهش مهاجرت‌های روستایی، مورد مطالعه: روستای فهلیان- شهرستان ممسنی، فصلنامه مسکن و انقلاب، سال ۲۷، شماره ۱۲۱، تهران.
- عزیزپور، فرهاد؛ خلیلی، احمد؛ محسن‌زاده، آرمین؛ حسینی‌حاصل، صدیقه (۱۳۹۰). تحلیل و ارزیابی اثرات اقتصادی اجرای طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی کشور، فصلنامه مسکن و محیط روستا، سال ۳۰، شماره ۱۳۵، تهران.
- فشارکی، پریدخت (۱۳۷۵). جغرافیای روستایی، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰، ۱۳۸۵، ۱۳۷۵). شناسنامه آبادی‌های روستاهای شهرستان مرودشت، تهران.
- مطیعی‌لنگرودی، سیدحسین؛ یاری، ارسطو (۱۳۸۹). حفاظت محیط زیست و برنامه‌ریزی توسعه‌فیزیکی روستا با تأکید بر ارزیابی طرح‌های هادی روستایی، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۱، شماره پیاپی ۳۹، شماره ۳، اصفهان.
- مظفر، فرهنگ؛ حسینی، سیدباقر؛ دیگر همکاران (۱۳۸۷). ارزیابی اثرات اجرای طرح‌های هادی بر محیط زیست روستاهای ایران، فصلنامه علوم محیطی، سال پنجم، شماره ۳، تهران.
- معاونت عمران روستایی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (۱۳۸۸). ارزشیابی اثرات اجرای طرح‌های هادی روستایی، تهران: انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- مهندسین مشاور چشم انداز سبز طبیعت (۱۳۸۶). طرح هادی روستای کناره، شیراز.
- مولایی هاشجین، نصراله (۱۳۸۶). تحلیلی پیرامون اهداف، ضرورت‌ها و فرایند تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی با تأکید بر گیلان، فصلنامه چشم‌انداز جغرافیایی، سال ۲، شماره ۴، رشت.
- ناطق‌پور، محمدجواد و دیگر همکاران (۱۳۸۳). آشنایی با طرح‌های توسعه کالبدی، دفتر برنامه‌ریزی و آموزش شوراها، وزارت کشور، تهران.
- نظری، عبدالحمید (۱۳۸۰). نقش برنامه‌های عمرانی دولت در تثبیت جمعیت و توسعه سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: شهرستان گنبد کاووس)، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

پروژه‌های پژوهشی و مطالعات فرابخشی
پرتال جامع علوم انسانی